وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 15-20
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

دکتر جواد هیئت، دانشمند آذربایجانی

به مناسبت صدمین سالگرد تولد دکتر جواد هیئت و ۴۶ سالگی مجله "وارلیق"

دکتر محمدرضا کریمی

دکتر جواد هیئت شخصیت برجسته و درخشان آذربایجان که با تخصص و عشق سرشارش در دل آذربایجانیان جای دارد و خود نیز در قلبش عشق بزرگ آذربایجان را زیست و نمایندگی می‌کرد. دکتر جواد هیئت که به حق دده قورقود زمان نامیده شد به عنوان یک روشنفکر پیر و میهن‌پرست شناخته می‌شد، دانشمند و متفکری بود که با تمام وجود به میهن خود عشق می‌ورزید و با وفاداری به علم و فرهنگ آن خدمت می‌کرد. او به عنوان پزشکی که نویسنده تعدادی کتاب علمی در زمینه جراحی و کتاب‌های درسی پزشکی در ایران بود، همچنین با تحقیقات خود در ادبیات، فرهنگ، زبان‌شناسی، فلسفه، الهیات و سایر زمینه‌ها در حق آذربایجان شهره شد.

او با دانشمندان و نویسندگان برجسته، آشنایی و دوستی برقرار کرد و در میان دانشمندان و چهره‌های فرهنگی مشهور و روشنفکران خلاق ما تبدیل شد. او انسانی پاک، مصمم و عاشق مردم و فرهنگ بود در حالی که درِ خانه‌اش به روی همه بیماران و دوستانش باز بود، علاقه‌مندان به فرهنگ و ادب نیز پیش او جای خاصی داشتند.

جواد هیئت، یکی از شخصیت‌های بزرگی که تمام آذربایجان می‌تواند با افتخار نام او را صدا بزند، یکی از روشنفکران ما بود که خستگی‌ناپذیر برای نجات ملت مبارزه کرد. ایشان عضو هیئت مدیره انجمن بین‌المللی جراحان و آکادمی جراحان پاریس و دانشمند سرشناس جهانی بود و در کنار تخصص خویش، در عرصه فرهنگی نیز چون متخصصی بی‌همتا وارد کارزار شد. او به عنوان بنیانگذار مجله "وارلیق"، نویسنده هفت جلد کتاب در زمینه تورکولوژی، دکترای افتخاری از چندین دانشگاه معتبر جهان، رئیس افتخاری انجمن زبان ترکی، که با القابی همچون "ایکی آذربایجان‌ین آغ‌ساققالی"، "چاغیمیزین آغ‌ساققالی"، "دؤروموزون پرومته‌سی"، "زامانیمیزین دده قورقودو" شناخته شده است.

دکتر هیئت از جراحان مجرب قلب بود که در سال ۱۳۴۱ برای اولین بار توانست در ایران عمل جراحی قلب باز را انجام دهد و سپس در سال ۱۳۴۷ نخستن عمل پیوند قلب را در تهران با موفقیت انجام داد. جواد هیئت، سال‌ها نماینده ایران در "انجمن بین المللی جراحی" و عضو "آکادمی جراحی پاریس" بود و در دوران حیات خود بیش از ۲۵ سخنرانی علمی در کنگره‌های بین المللی جراحی به زبان های فرانسه و انگلیسی داشته و از مفاخر پزشکی جهان بشمار می‌رود. در عین حال نوشتن کتاب درسی در باب جراحی و بیش از صد مقاله در این عرصه پیشتاز دانشمندان این ساحه از علم در جهان است.

او عشق به مردم و هموطنانش را در طول جنگ اول قره‌باغ، در سخت‌ترین روزها، نشان داد؛ او که رئیس بیمارستان «جاوید» در تهران بود، بیش از ۱۵۰ نفر از شهروندان آسیب دیده در جنگ اول قره‌باغ را در تهران درمان کرد، ده‌ها جانباز قره‌باغ را به زندگی بازگرداند، پزشکان آذربایجان جنوبی را در درمان سربازان مجروح مشارکت داد و فعالیت‌های بسیار گسترده‌ای در زمینه حمایت پزشکی انجام داد. براساس آمار وزارت بهداشت جمهوری آذربایجان، با کمک دکتر جواد هیئت، ۳۲۰ نفر از مجروحان جنگ قره‌باغ - افسران پلیس، پرسنل نظامی نیروهای داخلی و غیرنظامیان - در زولینگن آلمان و در ایران، در شهرهای تهران، تبریز و رشت تحت درمان و پروتز قرار گرفتند. بدین ترتیب جواد هیئت، به عنوان یک میهن‌پرست پرشور، شخصاً مجروحان وخیم را جراحی کرد و بسیاری از مجروحان را از چنگال مرگ نجات داد. دکتر جواد هیئت همچنین به عنوان نویسنده تحقیقات ارزشمند در زمینه پزشکی شناخته می‌شود. کتاب‌های او همواره به عنوان منابع ارزشمندی که در زمینه پزشکی نوشته شده‌اند، مورد توجه متخصصان قرار گرفته‌اند. این دانشمند که بر اساس تجربیات خود در تعدادی از مجامع و جلسات علمی بین‌المللی، گزارش‌های عمیقی ارائه داده است، بیش از ۱۰۰ مقاله در مجلات مختلف پزشکی منتشر کرده است.

قلب جواد هیئت، مایه افتخار و سربلندی همه ترک‌های جهان، همیشه با آذربایجان می‌تپید. صدای اعتراض او در رساندن صدای حقیقت آذربایجان در مورد جنگ قره‌باغ به جامعه جهانی و در محکوم کردن تجاوز ارمنستان، فداکاری زیادی از خود نشان داد. سخنرانی‌های او در افشاگری علیه تروریسم ارمنی و سیاست اشغالگرانه علیه آذربایجان در بالاترین مجامع و معتبرترین تریبون‌ها شنیده می‌شد و در مقالات و گزارش‌های او منعکس می‌گردید.

پروفسور دکتر جواد هیئت به موازات مطالعات و تألیفات پزشکی در تورک شناسی و فلسفه و اسلام شناسی نیز صاحب مطالعه و اهل نظر است. در میان خدمات شایسته ایشان که در تاریخ ماندگار هستند انتشار مجله وارلیق از اهمیت بسیاری برخوردار است. در کنار خدمات بزرگش در دنیای پزشکی، خدمات شایان توجه ایشان در زمینه فرهنگ و ادبیات آذربایجان فراموش ناشدنی است. ایشان نویسنده کتاب‌های آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش: «نگاهی به تاریخ ادبیات آذربایجان»، آذربایجان شفاهی ادبیاتی: «ادبیات شفاهی آذربایجان»، «تاریخ زبان و لهجه‌های ترکی» و «مقایسه دو زبان» در حوزه زبان‌شناسی و تورکولوژی است.

در سال ۱۳۵۸ که سال بحران تلاطم و تکاثر کتاب و نشریه و بولتن و روزنامه و مجله کشور بود، بر روی ویترین کیوسک‌های مطبوعاتی در میان ده‌ها روزنامه و مجله، مجله‌ای که عکس ب.ق.سهند را بر روی جلد داشت تلؤلؤی خاص داست. نامش وارلیق بود؛ با جلدی به رنگ قهوه‌ای منقوش که حکایت از وزانت و مکانت متفاوت علمی خود می‌کرد. 17

انقلاب بهمن ۱۳۵۷ فرصتی بود برای فعال شدن «انجمن آذربایجان». با ابتکار و مشارکت نزدیک دکتر جواد هیئت و همکارانش، «انجمن آذربایجان» تصمیم گرفت وظایف پیش رو را در شرایط سیاسی و اجتماعی جدیدی که در کشور پدید آمده بود، برای مردم توضیح دهد و با انتشار بیانیه‌ای، حقوق اساسی مردم را بیان کند. تصمیم گرفته شد که یک مجله به زبان‌های ترکی و فارسی تأسیس شود تا موجودیت ملی، خودآگاهی، شعور ملی، زبان، فرهنگ، تاریخ، آداب و رسوم و سنت‌های مردم آذربایجان را حفظ، توسعه و به نسل‌های آینده منتقل کند. بدین ترتیب، در ماه اردیبهشت ۱۳۵۸، مجله «وارلیق» منتشر شد. شماره ۱-اردیبهشت ۱۳۵۸» «مقدمه‌ای» که توسط «کمیته نویسندگان» نوشته شده بود، هدف و رسالت مجله را بسیار مختصر و روشن به زبان عامیانه توضیح می‌داد. در آن آمده بود: «از دیدگاه علمی و تاریخی، هر ملتی حق دارد زبان، فرهنگ و هویت ملی (فرهنگ و وابستگی) خود را در مراحل مختلف تاریخی، علیرغم داشتن پیوندهای تاریخی و فرهنگی مشترک با ملل مختلف، حفظ کند. اگرچه مردم آذربایجان در طول تاریخ با اقوام مختلف ساکن در ایران به یک سرنوشت

واحد پیوسته و تاریخ و فرهنگ مشترکی را ایجاد کرده‌اند، اما مانند هر قوم اصیلی، هویت ملی، زبان، فرهنگ، ویژگی‌ها و هویت خود را حفظ کرده‌اند.»

در این مقدمه آمده است: «دلبستگی به موجودیت فرهنگی ملی و پاسداری از آن، هرگز و تحت هیچ شرایطی مانع از آن نشده است که مردم آذربایجان وظایف محوله به خود را در تاریخ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایران با افتخار و مهارت فراوان انجام دهند. در حالی که مردم آذربایجان زبان مادری و فرهنگ ملی خود را حمل می‌کنند، بیش از همه کسانی که سنگ «وحدت ملی» را بر سینه خود گذاشته‌اند، به ایران دلبسته مانده‌اند و هر زمان که فرصتی پیش آمده، از انجام وظایف تاریخی و انقلابی خود دریغ نکرده‌اند.» («وارلیق»، شماره اول، صفحه ۴).

هیئت تحریریه مجله «وارلیق» اعلام کرد که «این مجموعه با آرزوی هموار کردن راه برای موجودیت ملی و فرهنگی مردم آذربایجان، زبان و ادبیات مادری آن‌ها، فولکلور و خلاقیت مردمی گسترده آن‌ها، گذشته پرافتخار آن‌ها، قدرت هنری و هنری پایان‌ناپذیر آن‌ها و ترویج آن در شرایط تاریخی و اجتماعی جدید با الگوهای انسانی‌تر، دموکراتیک‌تر و پیشرفته‌تر منتشر می‌شود و ما معتقدیم که در این مسیر بزرگ و افتخارآمیز که گروه ما در پیش گرفته است، همه مردم با احترام و ایمان توسط مردمی که به آزادی ملی و فرهنگی همه مردم احترام می‌گذارند، پذیرفته خواهند شد.» در زیر متن، به ماده مربوطه از اعلامیه جهانی حقوق بشر اشاره شده است. خاطرنشان شده است که در کشورهایی که اقلیت‌های نژادی، مذهبی یا زبانی وجود دارند، افراد متعلق به این اقلیت‌ها نباید از این حقوق، به همراه سایر افراد متعلق به گروه خود، از فرهنگ، مذهب یا زبان خاص خود محروم شوند.

مجله «وارلیق» مجله‌ای است که از سال ۱۳۵۸ بصورت فصل‌نامه آغاز به انتشار نمود و تا آخرین روزهای عمر دکتر جواد صیئت تداوم یافت. سپس همکاران وی راه او را ادامه دادند و این پرچم علم و ادب همچنان برافراشته ماند تا این‌که دکتر محمدرضا هیئت، میراثدار لایق دکتر جواد هیئت این مسئولیت را بر دوش کشید و وارلیق آذربایجان زنده مانده است. این مجله به دو زبان ترکی آذربایجانی و فارسی منتشر می‌شود. جواد هیئت نقش ویژه‌ای در انتشار این مجله ایفا کرد. پروفسور حمید نطقی، محمدعلی فرزانه، حسن مجیدزاده (ساوالان)، کریم مشروطه‌چی (سونمز)، عبدالکریم منظوری خامنه، صمد سردارنیا و غلامحسین بیگدلی همگی در ایجاد و ادامه حیات این مجله مشارکت داشتند. جواد هیئت این مجله را با بودجه شخصی خود بدون هیچ منتی منتشر می‌کرد. ٪۸۰ مقالات به زبان ترکی آذربایجانی و ٪۲۰ به زبان فارسی بوده است. مقالاتی که برای کل جامعه ایران در نظر گرفته شده است به زبان فارسی منتشر می‌شد. این مجله همچنین شامل مقالاتی می‌شد که خود دکتر هیئت در دفاع از زبان

مردم آذربایجان، دنیای ترکان بویژه جمهوری آذربایجان مخصوصاً مسئله قره‌باغ با درایت و خمت والایش فروگذار نکرد. پاسخ به انتقادات بیجای و تهمت‌های نادرستی که در حق زبان، ادبیات و فرهنگ، حتی سیاست دنیای ترکان اعمال می‌شد پاسخ‌های دندان شکن و قاطعی می‌داد.

جواد هیئت به همراه دوستش پروفسور دکتر حمید نطقی، پایه‌های ترک‌شناسی علمی را در ایران بنا نهادند و وارلیق را تبدیل به مکتبی علمی و آکادمیک کردند که زبان معیار آذربایجان را هدایت و نمایندگی می‌کرد. دکتر هیئت یکی از فعالترین اعضای هیئت تحریریه وارلیق هم بود و هر شماره از وارلیق با مقاله ایشان زینت می‌یافت.

در فعالیت‌های غنی و چندوجهی و پربار جواد هیئت، تحقیقات در مورد تاریخ ادبیات آذربایجان، تاریخ اقوام ترک، فولکلور ملی و همچنین مطالعات اسلامی جایگاه مهمی را به خود اختصاص داده است. او در این آثار به طور جامع مراحل توسعه زبان ترکی، ادبیات عامیانه شفاهی، نقد ادبی، فولکلور، نقد ادبی، روزنامه‌نگاری و متنوع‌ترین مسائل تاریخ فلسفه را مورد بررسی قرار می‌دهد. این دانشمند همواره در سمپوزیوم‌های ادبی و کنفرانس‌های ترک‌شناسی مورد تقدیر قرار گرفته است. او نویسنده هفت جلد کتاب تورکولوژی، دو جلد به فارسی و پنج جلد به ترکی. او بیش از ۳۰۰ مقاله در زمینه تورکولوژی و ۱۰۰ مقاله در زمینه پزشکی دارد نوشته و منتشر کرده است.

جواد هیئت از رساندن صدای واقعی آذربایجان به جامعه جهانی دریغ نکرد. او عاشق فرهنگ و زبان مردم آذربایجان بود و در زمینه انسانی‌اش همیشه مشتاق کمک به مجروحان جنگ قره‌باغ شناخته می‌شد.

مجله «وارلیق» نقش مهمی در شکل‌گیری آگاهی ملی آذربایجانی‌های جنوبی ایفا کرد. مجله «وارلیق» در صفحات خود اطلاعات جامعی در مورد تجاوز ارمنستان ارائه می‌داد، این تجاوز را محکوم می‌کرد و صدای اعتراض خود را علیه اشغال سرزمین‌های آذربایجان توسط ارامنه و پراکنده کردن برادران خونی از سرزمین‌های مادری‌شان بلند می‌کرد.

خاطرات من در دیدار با دکتر هیئت

دکتر هیئت با انتشار مجله وزین وارلیق، محبوب دل‌ها بود. من که به‌تازگی قلم بدست گرفته بودم عشق وصف‌ناپذیری در دلم نسبت به دکتر هیئت احساس می‌کردم و خیلی زود دیدار بین من و آن دانشمند بزرگ رخ داد. سال ۱۳۵۸ کتاب چهارم من ادبیات باستان آذربایجان منتشر

شده بود و با اشتیاق دوستداران زبان و ادبیات آذربایجان روبرو شده بود. برای تقدیم کتاب به دفتر ایشان رفتم. وقتی اسمم را شنید از روی صندلی برخاست به پیشوازم آمد. من خود را گم کردم در برابر این فروتنی و مهربانی. صندلی تعارف کرد و خود پیشم نشست. دست بر شانه‌ام نهاد و از کتاب من گفت؛ البته راهنمایی کوچکی نیز کرد. در این کتابچه کوچک اشاره به تاریخ کهن ادبیات آذربایجان شده بود.

دیدار دوم ده سال بعد، ۱۳۶۸ امکان‌پذیر شد و من تازه به جامعه برگشته بودم. با یک مقاله خدمتشان رسیدم. چقدر مهربانی دیدم و محبتی پدرانه. مقاله‌ام در نخستین شماره بعد از دیدار چاپ شد و نوشته‌های بعدی‌ام پشت سر هم در وارلیق جای گرفت. دیدار ایشان چندین بار امکان‌پذیر شد از جمله در کنگره بزرگداشت نظامی گنجوی در تبریز؛ در جشن استقلال جمهوری آذربایجان که دست بر شانه‌ام نهاد و در حضور بزرگانی چون عزیز محسنی و دوستان زنجانی‌ام... مرا به عنوان «دکتر هیئت زنجان» خطاب کرد. دیدار دیگرم در سال ۱۳۸۲ بود برای دعوت از ایشان برای شرکت در «کنگره بزرگداشت حکیم هیدجی» در زنجان. چه حیف که ایشان در آن روزها عمل جراحی در باکو را در برنامه‌شان داشتند. قرارمان به فردا موکول شد تا پیامی به کنگره بنویسند. و فردا با اشتیاق به دیدارشان در منزل ایشان رفتم. چه مهربانانه از مهمان کوچک خویش پذیرایی کردند و الحق محبتشان قابل وصف نیست. متانت، وقار، مهربانی، صداقت و عشق را می‌شد بهینه در رفتار و کردار ایشان دید: شخصیتی علمی و رفتاری انسانی.

ایشان همواره در کنفرانس‌ها و سمپوزیوم‌های بین‌المللی مورد تقدیر قرار گرفته‌اند اما در جمهوری آدربایجان علاوه بر این‌که دکترای افتخاری از دانشگاه‌های مختلف آذربایجان را دریافت کرده‌اند جایزه «م. ف. آخوندوف» از طرف «اتحادیه‌نویسندگان آذربایجان» و جایزه «ممد آراز» از طرف انجمن «دده قورقود» به او اهدا شده است. او در هر بار که در همایش‌ها شرکت می‌کرد با تشویق بی‌امان و اشتیاق وصف‌ناپذیر هموطنانش روبرو می‌شد که نشانگر محبوبیت ایشان بخاطر خدمات ارزنده و جاودانه‌اش به مردم و فرهنگ مردم آذربایجان بود. ایشان امروز در میان ما نیست اما نامش و آثارش ما را به وجد می‌آورد و در برابر عظمت و بزرگواریش سر تعظیم فرود می‌آوریم.

نامش زنده و یادش گرامی باد!